

ASPEKTY EFEKTÍVNEJ PODPORY MALÝCH A STREDNÝCH PODNIKOV

ASPECTS OF EFFECTIVE SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM SIZED ENTERPRISES

Lucia Horvátová, Elena Gregová, Dagmar Hrašková

Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta prevádzky a ekonomiky dopravy a spojov,

Katedra ekonomiky

lucia.horvatova@fpedas.uniza.sk

Abstrakt:

Príspevok sa zaoberá základnými aspektmi podpory malého a stredného podnikania, bariérami podnikania v Európskej únii, analyzuje systém podpory podnikania v Slovenskej republike, ako aj vykonané opatrenia pre zlepšenie podnikateľského prostredia od roku 2004, výsledky činnosti jednotlivých inštitúcií v oblasti podpory malých a stredných podnikov a výsledky prieskumu názorov malých a stredných podnikateľov na súčasný stav podpory podnikania na Slovensku. Zároveň popisuje navrhované riešenia pre zefektívnenie podpory podnikania v Slovenskej republike a skvalitnenie jej podnikateľského prostredia.

Abstract:

The contribution deals with the main aspects of support of small and medium sized enterprises and with barriers that hinder entrepreneurship in the European Union. It analyzes supporting system for SMEs in the Slovak Republic, measures to improve business environment since 2004, activities of particular institutions in SME's support as well as survey of the small and medium sized enterprises' opinions and attitudes to the actual state of business support in the Slovak Republic. Simultaneously there are described proposed solutions to more effective support of Slovak small and medium sized enterprises and to enhance the Slovak business environment.

Kľúčová slova:

Malé a stredné podniky. Podnikanie. Podpora podnikania. Pomoc podnikania. Formy podpory podnikania. Podmienky podnikania. Bariéry podnikania. Zlepšenie podnikateľského prostredia

Key words:

Small and medium sized enterprises. Entrepreneurship. Business support. Business aid. Forms of business support. Conditions for business. Barriers for entrepreneurship. Improvement of business environment.

JEL Classification: M21, O10

1 Úvod do problematiky

Nevyhnutným predpokladom dlhodobého a stabilného napredovania krajín je priaznivé podnikateľské prostredie a poskytovanie vhodných foriem podpory pre vznik a rozvoj malých a stredných podnikov, ktoré sú unikátnym zdrojom nových myšlienok, podnikateľských nápadov, ekonomického rastu a kľúčovým poskytovateľom pracovných príležitostí, čím sa stávajú oporou ekonomiky a základom konkurencieschopnosti krajiny. Problematika ich efektívnej podpory je vysoko

aktuálna zvlášť v súčasnosti, kedy je celkový význam malých a stredných podnikov pre udržanie hospodárskeho rastu a rezistencie krajiny voči externým šokom rozhodujúci. Cieľom príspevku je na základe teoretických poznatkov a výsledkov vlastného výskumu zameraného na analýzu súčasného podnikateľského prostredia a systému podpory malých a stredných podnikov zhodnotiť možnosti podpory malých a stredných podnikov v Slovenskej republike, popísať činnosť subjektov poskytujúcich finančnú i nefinančnú pomoc začínajúcim i existujúcim podnikateľským subjektom, zdefinovať hlavné bariéry efektívnejšej podpory malého a stredného podnikania a identifikovať možnosti zefektívnenia tejto podpory.

Chápanie pojmu *podpora podnikania* (*business support*) v zahraničnej literatúre (napr. Wagner - Sternberg, 2004; Bannock, 2005; Bennett, 2006) sa v mnohých obmenách zhoduje v názore, že ide o podporu podnikom financovanú z verejných zdrojov. V európskej legislatíve je pojem *pomoc malým a stredným podnikom* zakotvený v dokumente Nariadenie Komisie (ES) č. 70/2001 z 12. januára 2001 o uplatňovaní článkov 87 a 88 Zmluvy ES na štátnu pomoc malým a stredným podnikom. Pre účely tohto nariadenia vo vzťahu k definícii malých a stredných podnikov je „pomoc“ každé opatrenie vyhovujúce kritériám uvedeným v článku 87 (1) Zmluvy ES, t.j. pomoc poskytovaná členským štátom alebo akoukoľvek formou zo štátnych prostriedkov, ktorá je zlučiteľná so spoločným trhom, teda za predpokladu, že nenaruša hospodársku súťaž ani nehrozí narušením hospodárskej súťaže tým, že zvýhodňuje určitých podnikateľov alebo výrobu určitých druhov tovaru¹.

Aj keď produkty finančných inštitúcií, a to najmä úvery obchodných bánk, možno vnímať ako určité formy podpory podnikania, nepovažujeme ich za podporu podnikania v jej pravej podstate. Komerčné finančné inštitúcie sledujú pri poskytovaní úverových a iných finančných produktov na prvom mieste svoj prospech – zisk, resp. rast svojej trhovej hodnoty – a nie prospech prijímateľa úveru, či inej formy financovania. S podnikom vstupujú do obchodného vzťahu, pretože podnikateľ im za poskytnuté služby (finančné zdroje) zaplatí stanovenú cenu (úrok). Z uvedeného dôvodu je dôležité rozlišovať medzi zdrojmi financovania podniku a finančnou podporou podniku. Získanie cudzích finančných zdrojov (bankové úvery, obligácie, lízing, faktoring, forfaiting, dodávateľský úver, obchodný úver, podnikateľský anjeli) pre financovanie podnikateľských aktivít v podniku je založené na obchodno-právnom vzťahu, ktorého podmienky sú dané aktuálnou situáciou na finančnom trhu pri akceptovateľnej miere rizika poskytovateľa s cieľom dosiahnuť na prvom mieste jeho ekonomický prospech. Úsilie poskytovateľa o dosiahnutie vlastného zisku z takejto transakcie preto nemôže byť považované za podporu podnikania.

Podporou podnikania preto možno definovať ako akýkoľvek finančný alebo nefinančný nástroj, ktorý je poskytnutý za účelom založenia podniku, jeho rozvoja alebo za účelom zlepšenia kvality podnikateľského prostredia, pri ktorom poskytovateľ nesleduje primárne dosiahnutie vlastného zisku, ale celospoločenský prospech pri rešpektovaní predpokladu, že poskytnutá podpora nenaruša hospodársku súťaž.

Európska komisia vo viacerých svojich dokumentoch apeluje na zlepšenie podmienok pre podnikanie vo všetkých členských krajinách. V roku 1997 bola zostavená expertná skupina BEST (The Business Environment Simplification Task Force) s cieľom pripraviť správu o spôsoboch zlepšenia legislatívy a odstránenia bariér rozvoja európskych MSP. EÚ v snahe stať sa najkonkurencieschopnejšou a najdynamickejšou ekonomikou na svete, schopnou trvalého ekonomického rastu s vyšším počtom kvalitnejších pracovných miest a vyšším stupňom sociálnej kohézie prijala v roku 2000 *Lisabonskú stratégiu*. Na podporu jej realizácie prijala Európska rada *Európsku chartu pre malé podniky*. V roku 2003 vydala Európska komisia dokument, ktorý vytyčil základné prekážky v podnikaní a opatrenia na ich odstránenie: *Green paper – Entrepreneurship in Europe*. Na zlepšenie prostredia pre MSP v členských krajinách prijala v roku 2008 iniciatívu *A Small Business Act for Europe*. Cieľom tejto politiky je urobiť z Európy prvotriedne prostredie pre MSP ako základný predpoklad napredovania EÚ.

¹ Nariadenie Komisie (ES) č. 70/2001 z 12. januára 2001 o uplatňovaní článkov 87 a 88 Zmluvy ES na štátnu pomoc malým a stredným podnikom

Apeluje na zlepšenie celkového politického prístupu k podnikaniu a na trvalé zabudovanie zásady „najskôr myslieť v malom“ do procesu vytvárania politík, od regulácie až k verejným službám, a podporovať rast MSP poskytovaním pomoci pri zvládaní problémov, ktoré im bránia v rozvoji. Reformou pravidiel štátnej pomoci v EÚ všeobecným nariadením (*GBER on State aid*) v roku 2008 sa významne zjednodušilo, sprehľadnilo a urýchlilo poskytovanie štátnej pomoci aj slovenským podnikateľom a sprístupnili sa nové druhy štátnej pomoci. *Plán hospodárskej obnovy Európy* vypracovaný Európskou komisiou v roku 2008 vychádza z iniciatívy Small Business Act s cieľom poskytnúť ďalšiu pomoc všetkým MSP, vrátane veľmi konkrétnych, špecifických opatrení na zníženie administratívneho zaťaženia podnikov, podporu ich peňažného toku a poskytnutie pomoci väčšiemu počtu osôb, aby sa stali podnikateľmi. Plán obnovy sa zameriava na posilnenie prístupu MSP k financovaniu spolu s Európskou investičnou bankou a Európskym investičným fondom. V roku 2010 sa pokračovateľom Lisabonskej stratégie stala stratégia *Europe 2020* na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu v Európskej únii.

2 Použité metódy

Výber vedeckých metód bol zvolený tak, aby umožnili dosiahnutie vytýčeného cieľa. Medzi využité metódy patria metóda pozorovania, indukcie a abstrakcie, empiricko-deduktívny prístup, logicko-deduktívny prístup, štatistické a matematické metódy, doplnené syntézou poznatkov získaných štúdiom literatúry, analýzou ekonomických, technologických a legislatívnych faktorov podnikateľského prostredia a pozorovaním vývoja diania doma i vo svete.

Významným zdrojom boli dáta z prieskumov Flash Eurobarometer, Národnej agentúry pre rozvoj malého a stredného podnikania, Podnikateľskej aliancie Slovenska, Štatistického úradu Slovenskej republiky, Eurostatu, Európskej komisie, holandskej skupiny EIM, Svetovej banky, auditorskej skupiny PricewaterhouseCoopers a Svetového ekonomického fóra, ktoré poukázali na významné charakteristiky malého a stredného podnikania, bariéry jeho rozvoja a jeho vplyv na hodnotenie konkurencieschopnosti krajín. Dáta boli spracované v absolútnych a relatívnych jednotkách a stali sa podkladom pre realizáciu vlastného prieskumu. Pri vymedzení definície pojmu podpora podnikania boli teoretické poznatky doplnené o názory podnikateľov získané na základe osobných stretnutí s nimi v priebehu rokov 2010 – 2011.

Na získanie údajov o aktuálnom stave podnikateľského prostredia, hlavných prekážok podnikania, podpory podnikania na Slovensku, informovanosti podnikateľov o nich a miere ich využívania bol realizovaný vlastný prieskum pomocou dotazníkovej metódy. Naším cieľom bolo získanie údajov reprezentatívneho charakteru, ktoré by sme mohli zovšeobecniť na slovenské podnikateľské prostredie. Nezanedbateľným zdrojom poznatkov pre nás bola i metóda pozorovania vo vybraných podnikoch. Ďalšou širšie využitou metódou bola metóda štúdia primárnych dokumentov (podnikových) a tiež sekundárnych informácií (štatistických údajov). V rámci prieskumu sme oslovili 2031 respondentov spomedzi malých a stredných podnikov na Slovensku. Distribúcia dotazníkov bola vzhľadom na požiadavky finančnej a časovej nenáročnosti uskutočnená prostredníctvom elektronickej pošty v mesiacoch október – december 2011. Respondenti boli náhodne vyberaní z voľne dostupných internetových databáz podnikateľských subjektov prostredníctvom techniky vhodnej príležitosti, t.j. boli oslovovaní dostupní respondenti z kategórie malých a stredných podnikov. Dosiahnutá návratnosť úplne vyplnených dotazníkov predstavovala 20,04 %, čo v absolútnom vyjadrení tvorí získanú vzorku 410 respondentov, ktorých odpovede boli postúpené do vyhodnotenia. Získané výsledky boli následne spracované prostredníctvom matematicko-štatistických metód a vhodnými štatistikami bola zároveň verifikovaná ich vypovedacia hodnota a vzťahy medzi jednotlivými skúmanými veličinami.

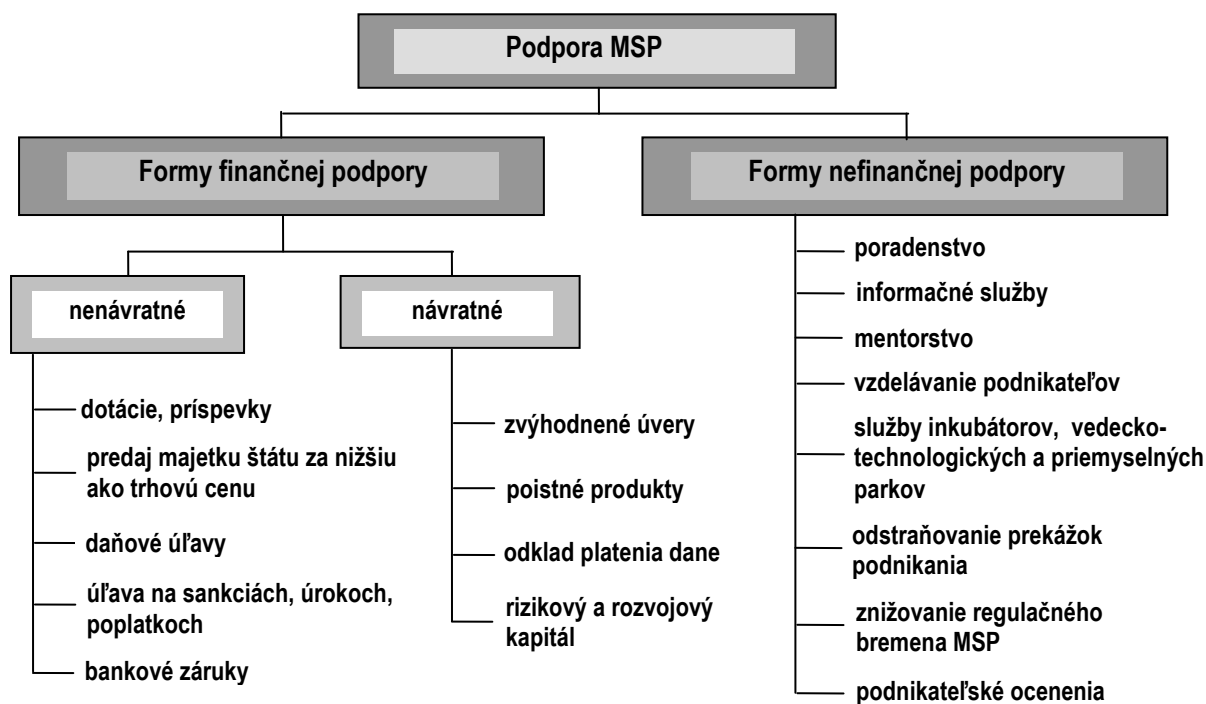
3 Výsledky práce

Systém podpory MSP v podmienkach Slovenskej republiky je pomerne komplexný, avšak neprehľadný. Zahŕňa v sebe množstvo nástrojov, ktoré sú poskytované prostredníctvom veľkého počtu inštitúcií, a medzi ktorými sú vytvorené zložité väzby.

V základnom členení, z hľadiska formy podpory, možno podporu podnikania rozdeliť na dve hlavné skupiny, z ktorých každá predstavuje osobitný význam pre MSP:

- finančná podpora,
- nefinančná podpora.

Obrázok 2: Schéma nástrojov podpory podnikania

(Zdroj: vlastné spracovanie)

Častejšie vyhľadávané a využívané sú nástroje *finančnej podpory*, ktorých hlavný cieľ spočíva v pomoci MSP prekonať nedostatok finančných zdrojov a podporiť výrobu, služby a zamestnanosť. Väčšiu pozornosť je ale potrebné venovať nástrojom *nefinančnej podpory*, medzi ktorými by mali dominovať odstraňovanie prekážok podnikania a znižovanie regulačného bremena podnikov.

3.1 Systém podpory malých a stredných podnikov v Slovenskej republike

V oblasti podpory podnikateľského prostredia na Slovensku sa významné reformné opatrenia začali realizovať po roku 2002 a v roku 2004 bola krajina pripravená vstúpiť do Európskej únie, čo následne prinieslo ďalšie pozitívne dopady pre podnikateľský sektor. Analýza opatrení prijímaných v SR pre podporu malého a stredného podnikania od roku 2004 potvrdila, že tejto problematike je venovaná legislatívna pozornosť, a to sa prejavilo i v prijatí viacerých pozitívnych opatrení. Za najvýznamnejšie možno považovať zníženie dane z príjmov právnických osôb v roku 2004 na úroveň 19 %, zavedenie paušálnych výdavkov pre živnostníkov, rozšírenie finančných zdrojov pre podnikateľov o štrukturálne fondy EÚ, zriadenie jednotných kontaktných miest a na to nadväzujúce zjednodušenie administratívnych procedúr pri zakladaní podniku. Za posledných päť rokov došlo k skráteniu lehoty pre založenie podniku – stačí vyplniť jedno tlačivo na jednotnom kontaktnom mieste, ktorého funkciu plnia živnostenské úrady, a to zabezpečí výpis z registra trestov, daňovú registráciu, prihlásenie na zdravotné a sociálne poistenie, zápis do obchodného registra. Ak podnikateľ podá elektronické tlačivo, ušetrí až 50 % na poplatkoch (ale je potrebný zaručený elektronický podpis). Medzi ďalšie pozitívne opatrenia

patrí zavedenie služieb elektronickej štátnej správy, ktoré priniesli zníženie administratívnej záťaže podnikateľov a zjednodušenie komunikácie s úradmi a poisťovňami (Sociálna poisťovňa, Štatistický úrad, zdravotné poisťovne), zrovnoprávnenie domácich a zahraničných investorov pri poskytovaní investičných stimulov, rozširovanie siete podnikateľských a technologických inkubátorov, regionálnych poradenských centier, vstup do Eurozóny a zjednodušenie zahraničného obchodu, ako aj zjednodušenie evidencie pre drobných podnikateľov. Na druhej strane však boli prijaté i opatrenia, ktoré zhoršili podmienky pre podnikanie. Patrí sem napr. zvýšenie odvodového zaťaženia živnostníkov alebo zjednotenie paušálnych daňových výdavkov na úroveň 40 % ako opatrenie pre zníženie deficitu štátneho rozpočtu, čo negatívne zasiahlo predovšetkým remeselných živnostníkov, ktorí si dovtedy mohli uplatňovať paušálne výdavky vo výške 60 %. Negatívny dopad na podnikateľov má i nejednoznačná a často sa meniacia legislatíva, ktorá tak vystavuje malých podnikateľov riziku sankcií z dôvodu jej nedodržania, ale prakticky nie je zvládnuteľné usledovať všetky prijímané zmeny, novely, resp. novoprijaté predpisy. Administratívne zaťaženie, neprehľadná, nezrozumiteľná a často sa meniacia legislatíva a neodstraňovanie najväčších bariér podnikania sú ešte stále považované za významné prekážky rozvoja podnikania v SR.

Inštitucionálne zabezpečenie podpory pre malé a stredné podniky je na Slovensku pomerne zložitá a celý systém málo transparentný. Existuje veľký počet subjektov pôsobiach na nadnárodnej, národnej, regionálnej, či miestnej úrovni (ministerstvá, agentúry, združenia, centrá, podporné banky, fondy), ktoré poskytujú podnikom určitý druh podpory. Zorientovať sa v nich je pre samotného podnikateľa veľmi problematické. V pôsobnosti deviatich ministerstiev je zriadených 21 inštitúcií na celonárodnej úrovni, ktoré majú svoje ďalšie regionálne zastúpenia. Popri subjektoch reprezentujúcich štátnu podporu, pôsobí na Slovensku ďalších 24 zväzov, komôr, záujmových združení a organizácií, ktoré nie sú súčasťou štátnej podpory, ale v oblasti podpory MSP plnia významnú úlohu. Ich prínos spočíva predovšetkým v oblasti zastupovania práv a záujmov MSP vo vzťahu k vláde SR, ale aj v poskytovaní poradenských a informačných služieb. Početné zastúpenie inštitúcií pôsobiach v oblasti podpory MSP poukazuje na jednej strane na vysokú náročnosť podnikania v podmienkach SR, ktorá si vyžaduje ich existenciu, na druhej strane je však v prípade poskytovateľov štátnej pomoci problematická ich nízka efektívnosť, slabá účelovosť a chýbajúci koncept dlhodobého pôsobenia, pretože MSP sú konfrontované s neefektívnym systémom štátnej podpory a so slabou alebo žiadnou informovanosťou.

Systém štátnej podpory podnikania sa na Slovensku postupne rozvíjal a skvalitňoval. Objem poskytnutej štátnej pomoci od roku 2007 medziročne rástol, najvyšší nárast bol zaznamenaný v roku 2008, v ktorom bol v krajine aj najvyšší rast HDP. V roku 2010 bol celkový objem poskytnutej štátnej pomoci 455,41 mil. eur, čo predstavovalo 0,69 % HDP. Z toho 315,47 mil. eur bolo poskytnutých z národných zdrojov a 139,94 mil. eur predstavovali prostriedky z fondov EÚ². Priaznivo možno hodnotiť i podiel MSP na štátnej pomoci, ktorý medziročne rástol a v roku 2010 tvoril 67 % z celého objemu štátnej pomoci (303,21 mil. eur), kým v roku 2007 predstavoval len 26 %. Systém je orientovaný na nenávratnú finančnú pomoc, pričom dominujú dotácie, nenávratné finančné príspevky a nasledujú daňové úľavy. Veľmi málo sú využívané nástroje návratnej finančnej pomoci (zvýhodnené úvery, pôžičky a záruky).

Na základe analýz výsledkov činnosti jednotlivých poskytovateľov podpory vyplýva, že medzi najaktívnejšie subjekty patria Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Pôdohospodárska platobná agentúra a Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania. Z hľadiska objemu poskytnutej pomoci je najväčším poskytovateľom Colné riaditeľstvo SR a nasleduje Ministerstvo hospodárstva SR. Najviac príspevkov poskytuje Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny formou nástrojov aktívnej politiky trhu práce a za ním nasleduje Pôdohospodárska platobná agentúra s príspevkami pre poľnohospodárov. Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania prostredníctvom svojich regionálnych zastúpení poskytuje poradenské, konzultačné a vzdelávacie služby najväčšiemu počtu subjektov v porovnaní s ostatnými inštitúciami. Medzi aktivitou jednotlivých

² Ministerstvo financií SR. 2011. *Správa o poskytnutej štátnej pomoci v SR za rok 2010*, s. 5.

regionálnych centier sú však veľké rozdiely a otázne je aj ich ďalšie pôsobenie, nakoľko bola v roku 2012 ukončená dotovaná schéma poradenstva a vzdelávania a rovnako je už dlhodobo pozastavený i mikropôžičkový program. Pozitívne možno hodnotiť výsledky činnosti inkubátorov, ktorých priemerná obsadenosť v roku 2010 bola 87%, avšak ich pokrytie na Slovensku možno považovať za nedostatočné. Za nedostatočnú možno hodnotiť i pomoc zo strany Slovenskej záručnej a rozvojovej banky a tiež Exportno-importnej banky SR, pretože predovšetkým začínajúce MSP stále poukazujú na problematickú dostupnosť finančných zdrojov. Nízkou intenzitou pomoci vyvíja sieť regionálnych rozvojových agentúr, ktoré by mali byť základným kontaktným miestom pre pomoc MSP, a ich podporu možno považovať skôr za formálnu. Slabá úroveň vedecko-výskumných a inovačných aktivít slovenských podnikov vyplýva i z nedostatočnej podpory týchto aktivít. Intenzívnejšia podpora by mala byť nasmerovaná na absolventov vysokých škôl, aby mali väčší záujem o zakladanie vlastných inovatívnych podnikov ako o hľadanie si pracovných miest. Vyššiu intenzitu pomoci je potrebné očakávať i od fondov rizikového kapitálu Fondu fondov, s.r.o. a Inovačného fondu, n. f. Fondy rizikového kapitálu na Slovensku nie sú prakticky skoro vôbec využívané a Inovačný fond, n. f. uzavrel v roku 2011 len dve úverové zmluvy.

3.2 Prekážky podnikania

Existencia prekážok podnikania je hlavným dôvodom nižšieho záujmu mladých Európanov v porovnaní s ich rovesníkmi v USA. Z prieskumu Flash Eurobarometer 2009, ktorý sa týkal podnikateľského zmýšľania, vyplynulo, že v porovnaní so 61 % respondentov v USA by dalo samostatne zárobkovej činnosti prednosť len 45 % Európanov. V Číne má až 71 % občanov preferencie stať sa samozamestnávateľom, v Japonsku len 39 %. Medzi členskými štátmi EÚ sú v analyzovanom ukazovateli pomerne veľké rozdiely. Cyprus a Grécko sú vysoko nad priemerom EÚ i USA, naopak záujem o podnikanie prejavila menej ako tretina obyvateľov Slovenskej republiky, Belgicka, Dánska, Českej republiky a Švédska.

V EÚ je hlavnou bariérou podnikania jeho administratívna náročnosť. Ďalšie významné prekážky rozvoja podnikania v EÚ sú prístup malých podnikov k finančným zdrojom, dodržiavanie všetkých legislatívnych predpisov a daňové a odvodové zaťaženie. Európska komisia vyvíja veľké úsilie pri vytváraní ústretovejšieho podnikateľského prostredia a pri obmedzovaní byrokracie pre MSP. V kontexte Európskej charty pre malé podniky členské krajiny EÚ významným spôsobom zlepšili podnikateľské prostredie pre MSP zriadením jednotných kontaktných miest (tzv. one-stop shops) na registráciu obchodných spoločností a znížením času a nákladov potrebných na začatie podnikania. Európska stratégia lepšej regulácie viedla k modernizácii a zjednodušeniu existujúcich právnych predpisov v EÚ. Podľa posledných dostupných zdrojov Európskej komisie z decembra 2010 bol priemerný čas potrebný na založenie nového podniku v EÚ v priemere 7 dní a náklady 399 eur (pre porovnanie v roku 2009 to bolo 8 dní a 417 eur, a v roku 2007 bolo potrebných 12 dní a 485 eur). Do troch pracovných dní, s nákladmi menej ako 300 eur a s podporou komplexných služieb JKM je možné založiť obchodnú spoločnosť v Dánsku, Estónsku, Portugalsku, Rumunsku a Slovinsku. V Slovinsku a Dánsku je dokonca táto registrácia bezplatná. Naopak, viac ako tisíc eur stojí založenie obchodnej spoločnosti v Grécku, Taliansku, Luxembursku a Holandsku.

Získať správny typ financovania predstavuje pre MSP vážny problém, čo sami uvádzajú dlhodobo v prieskumoch Flash Eurobarometer. Problematický je predovšetkým prístup ku kapitálu u začínajúcich podnikov a mladých podnikov v odvetviach s vysokým inovatívnym potenciálom a zároveň vysokým rizikom podnikania. 16 % európskych podnikov označilo v prieskume Flash Eurobarometer 2009 ako najväčšiu prekážku v podnikaní prístup k finančným zdrojom (v Grécku to bolo až 39 % podnikov, na Slovensku 12 % podnikov). EÚ dlhodobo trápí aj problém zaostávania vo využívaní netradičných foriem kapitálu (rizikový kapitál, podnikateľské anjeli, mikroúvery). Z výsledkov prieskumu Európskej komisie o dostupnosti finančných zdrojov pre MSP uskutočneného v roku 2011

vyplývalo, že nedostatočný prístup k finančným zdrojom je najväčšou prekážkou v podnikaní pre 16,5 % slovenských MSP (priemer EÚ je 15,1 %).³

Podstatným zásahom do hospodárenia krajín, ale tiež samotných podnikov, bola svetová hospodárska kríza, ktorá prepukla v roku 2008. Hospodárska kríza ovplyvnila i výkonnosť MSP v EÚ. Produkcia MSP v 27 krajinách EÚ v roku 2009 poklesla až o 4,2 %. Z aktuálnych údajov vyplýva, že hospodárska kríza spôsobila prudké prerušenie rastu počtu MSP v EÚ. Kým rok 2008 priniesol spomalenie rastu počtu MSP, v roku 2009 došlo podľa odhadov k jeho zastaveniu. V USA kríza dokonca spôsobila pokles absolútneho počtu podnikov. Podľa odhadov sa v rokoch 2009 a 2010 znížil počet pracovných miest v MSP v EÚ o 3,25 mil. Rast počtu bankrotujúcich podnikov prehĺbuje recesiú a s tým spojené sociálne náklady krajiny. Na druhej strane to však vytvára priestor na trhu pre začínajúce inovatívne podniky a rozvoj konkurencieschopných etablovaných podnikov. Na základe vývoja v roku 2011 možno očakávať, že zlepšujúca sa podnikateľská dynamika udrží oživenie ekonomického rastu a zvýšenie zamestnanosti vytváraním nových pracovných miest práve v týchto podnikoch.

3.3 Výsledky prieskumu podpory podnikania

S cieľom zistiť názor podnikateľov na podmienky pre podnikanie, stav podpory podnikania na Slovensku, informovanosť MSP o podpore a jej využívanie bol realizovaný exploratívny prieskum medzi slovenskými MSP, do ktorého sa zapojilo 410 MSP.

Medzi najdôležitejšie závery prieskumu patrí, že až 70 % podnikateľov je nespokojných s podmienkami pre podnikanie a 61,46 % MSP zastáva názor, že za posledných päť rokov sa podmienky pre podnikanie zhoršili, čo je veľmi negatívnym obrazom podnikateľského prostredia v SR. Významným ukazovateľom kvality podnikateľského prostredia je existencia bariér v podnikaní. Za najzávažnejšiu prekážku MSP bolo označené daňové a odvodové zaťaženie, ktoré ako prekážku v podnikaní označilo až 77,80 % respondentov. Za ním na základe váženého bodového hodnotenia nasledovali klientelizmus, vymáhateľnosť práva, korupcia, administratívne zaťaženie, nekalé obchodné praktiky iných podnikateľov, dostupnosť finančných zdrojov, intenzita zmien v legislatíve, informovanosť o podpore podnikania, prehľadnosť informácií o povinnostiach podnikateľov a spoľahlivosť obchodných partnerov. 85,36 % respondentov bolo nespokojných so súčasnou podporou pre MSP a len 0,98 % MSP hodnotilo podporu kladne. Priemerná známka z 5-stupňovej škály dosiahla hodnotu 4,36. Za najvýznamnejší faktor tohto stavu možno považovať neodstraňovanie prekážok podnikania, ako aj fakt, že podnikatelia nevedia o existencii podpory a zároveň veľmi negatívne vnímajú zvýhodňovanie veľkých zahraničných investorov pred domácimi MSP.

Na kritickú situáciu v systéme poskytovania podpory podnikom na Slovensku poukazuje názor až 94,39 % respondentov, podľa ktorých *nie je podpora podnikateľom prerozdeľovaná transparentne, bez korupcie a zvýhodňovania vybraných subjektov.*

Významným nedostatkom je tiež *slabá informovanosť podnikateľov o existujúcich formách podpory* a netransparentnosť a náročnosť podmienok, ktoré je potrebné splniť pre získanie pomoci. 57,68 % mikropodnikov a 50 % malých podnikov nemalo žiadne alebo malo len minimálne informácie o existujúcej podpore. Spokojnosť s informovanosťou o existujúcich formách podpory vyjadrilo len 7,62 % respondentov. Lepšie informovanými o existujúcej podpore chcelo byť až 91,46 % MSP.

4 Diskusia

Celkový vývoj v Slovenskej republike s ohľadom na všetky aspekty ekonomického života sledujú ratingové agentúry, napr. Standard & Poor's, Moody's alebo FITCH. Hoci si Slovenská republika v ratingových hodnoteniach udržiava pozíciu na úrovni A, resp. A+, významným nedostatkom, ktorý znižuje rating a konkurencieschopnosť SR v porovnaní s inými európskymi krajinami, je

³ Európska komisia. 2011. *SME's Access to Finance. Analytical Report.*

zaostávanie v inováciách a vedecko-výskumných aktivitách. Podporu pre inovatívne MSP poskytujú Slovenská inovačná a energetická agentúra, Agentúra na podporu výskumu a vývoja, Inovačný fond, Fond fondov, s.r.o. a v posledných rokoch i Agentúra ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR pre štrukturálne fondy EÚ. Sieť inkubátorov a technologických a inovačných centier sa snaží zachytiť inovatívne nápady predovšetkým v univerzitnom prostredí a vytvoriť podmienky pre rozbeh podnikateľských aktivít ich nositeľov. Vláda svoje programy orientuje na podporu spin-off a start-up podnikov a rozvoj spolupráce univerzít s podnikateľským sektorom, avšak v nedostatočnej miere. Viaceré vyhlásenia vrcholných členov vlády už niekoľko rokov deklarujú záujem dostať Slovensko na špicu inovatívnych aktivít v EÚ. Proti tomu však stoja veľmi slabé reálne výsledky. To poukazuje na skôr formálny ako reálny záujem slovenskej vlády o podporu vedy a výskumu. Výdavky do tejto oblasti dosiahli v roku 2010 podľa Štatistického úradu SR 0,63 % HDP a v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi, kedy neprekročili 0,5 %, sa mierne zvýšili, ale stále sú nedostatočné. Spomedzi krajín EÚ najvyššie výdavky na vedu a výskum vynakladajú Švédsko a Fínsko (viac ako 3 % HDP), ďalej nasledujú Nemecko, Rakúsko a Dánsko. Naopak, najnižšiu intenzitu podpory vedy a výskumu, ktorá nedosahuje ani 0,5 % HDP, vykazujú Malta, Cyprus, Lotyšsko, Rumunsko a Bulharsko. Výdavky na výskum a vývoj v USA boli už v roku 2006 2,61 % a v Japonsku 3,3 % (v EÚ 1,84 % HDP, čo ďaleko zaostáva za 3 % cieľom z Lisabonskej stratégie).⁴

Napriek niektorým pozitívnym zmenám, vývoj v slovenskom podnikateľskom prostredí a jeho podporných mechanizmoch je skôr v znamení nesystémových opatrení, resp. opatrení podmienených nariadeniami Európskej komisie. To má za následok neefektívnosť týchto mechanizmov a vynakladanie finančných prostriedkov do tých oblastí, kde neprinášajú želaný výsledok, predovšetkým v dlhodobom horizonte. Týka sa to predovšetkým podpory založenej na poskytovaní dotácií, ktoré sú pre MSP prakticky nedostupné z dôvodu ich slabej informovanosti a zároveň vysokej administratívnej náročnosti. Získanie dotácie je podľa názorov podnikateľov vo veľkej miere založené na korupcii a klientelizme, čo ešte viac odrádza záujem MSP o ňu. To vedie k zvýhodňovaniu vybraných podnikov, z ktorých sú mnohé účelovo zakladané a takýmto spôsobom na trhu umelo udržiavané, čím v konečnom dôsledku bránia rozvoju zodpovedných a poctivých podnikateľov. Druhou skupinou podnikov, ktoré čerpajú veľký objem prostriedkov štátnej pomoci (odpustenie dane z príjmov, príspevky na pracovné miesta) na úkor podpory MSP, sú strategickí zahraniční investori (KIA Motors Slovakia, PSA Peugeot Citroën, Samsung). Príkladom za všetky je, že pri rôznych stimuloch stojí jedno vytvorené, resp. udržiavané miesto u takéhoto investora cca 66 387 eur.

Efektívnosť fungovania štátu založená na funkčnosti súdnictva a odstránení korupcie z politického prostredia, verejného obstarávania a prerozdelenia štátnej podpory je najdôležitejší krok zlepšenia podmienok pre podnikanie. Zvýšenie dôvery v hospodárenie štátu a v nakladanie s vyberanými daňami a zároveň udržanie sadzby dane z príjmov na súčasnej úrovni zvýši ochotu podnikateľských subjektov odvádzať povinné dane a nehľadať spôsoby obchádzania zákonov za účelom znižovania daňového základu, čo v konečnom dôsledku zvýši štátne príjmy. Toto dvojaké zvýšenie štátnych príjmov by mohlo viesť k zníženiu odvodového zaťaženia malých podnikov. Nižšie odvodové zaťaženie bude stimulovať k zamestnávaniu nových zamestnancov, zníži mieru nezamestnanosti a podporí ekonomický rast.

K ďalším návrhom týkajúcim sa zefektívnenia systému podpory MSP v podmienkach Slovenskej republiky patrí *výchova k podnikateľskému mysleniu*. Podpora podnikateľského myslenia a rozvoj podnikateľských zručností na všetkých stupňoch škôl, a to nielen úpravou existujúcich učebných osnov, ale aj úzkou spoluprácou s podnikateľskou praxou, je základom pre rozvoj sektora malých a stredných podnikov zakladaných mladými ľuďmi. Tu treba zdôrazniť, že je potrebné zabezpečiť systematické prepojenie podnikateľského sektora s vedecko-výskumnou základňou, o to viac v čase oživovania ekonomiky po hospodárskej kríze. V školskom systéme je potrebné vytvárať základy pre zmenu filozofie prechodu od zamestnaneckej k zamestnávateľskej spoločnosti, vychovávať absolventov stredných a vysokých škôl pripravených na samozamestnávanie prostredníctvom zvýšenia

⁴ http://ec.europa.eu/news/science/091116_sk.htm

vedomostí v oblasti podnikateľskej ekonomiky, práva a v oblasti informatiky a komunikácie. Zároveň by sa na všetkých stupňoch škôl vzdelávaním a poukazovaním na čestné praktiky niektorých krajín (Švédsko) v spolupráci i s médiami malo systematicky bojovať proti korupcii.

Tiež je dôležité *pokračovať v elektronizácii verejnej správy*, a to všetkých štátnych inštitúcií, s ktorými podnikateľ prichádza do kontaktu, a tiež zaviesť komplexný systém elektronického verejného obstarávania a umožniť tak lepší prístup malých a stredných podnikov k verejným súťažiam. Tento proces zefektívni procesy vo všetkých oblastiach, kde dochádza k interakcii verejnej správy a podnikov.

V súčasnosti má čoraz viac podnikov *problém s druhotnou platobnou neschopnosťou* spôsobenou neuhrádzaním faktúr ich obchodnými partnermi, či už načas alebo vôbec. Vzhľadom na problematickú vymáhateľnosť práva a prietahy v súdnych konaniach nie sú často tieto pohľadávky uhradené vôbec. V období, kedy sú ekonomická situácia v podnikoch a jej vývoj neisté, je veľmi dôležité, aby si podnikatelia preverili spoľahlivosť obchodných partnerov, s ktorými sa dostávajú prvýkrát do obchodného vzťahu. Navrhovaným riešením je tiež zákonné vymedzenie doby splatnosti faktúr na 30 dní a spolu so zjednodušením a urýchlením súdnych procesov pri vymáhaní neuhradených pohľadávok znížiť riziko druhotnej platobnej neschopnosti podnikov. Pre podnikateľov, ktorí po sebe zanechali neuhradené obchodné záväzky, navrhujeme zákaz založenia nového podniku po dobu aspoň 5 rokov.

Najcitlivejšie pociťovanou bariérou u podnikateľov je *výška odvodového zaťaženia*, predovšetkým u zamestnávateľov, ktorí platia odvody za svojich zamestnancov. To bráni záujmu zamestnávať nových zamestnancov na pracovný pomer, využívajú sa inštitúty pracovno-právnych vzťahov mimo pracovného pomeru (dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru), „zamestnávanie“ živnostníkov alebo využívanie nelegálnej práce. Vzhľadom na rastúci priemerný vek obyvateľstva, nie je reálne znížiť odvodové zaťaženie obyvateľstva. Efektívnym riešením v tejto oblasti by však bolo zjednotenie vymeriavacích základov a predovšetkým príspevky na odvody na nové pracovné miesta, a to bez požiadavky zamestnať znevýhodneného uchádzača o zamestnanie evidovaného na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny aspoň 3 mesiace. Takto prerozdeľované finančné prostriedky by viedli k úspore nákladov štátu na sociálne dávky, zabránilo by sa strate pracovných návykov, stimulovalo by to zamestnávateľov zamestnávať ľudí na pracovné zmluvy, čo by v konečnom dôsledku zvýšilo životnú úroveň, spotrebu, agregátny dopyt, ekonomický rast a tým aj príjmy štátneho rozpočtu.

Problémom v slovenskom podnikateľskom prostredí je i *nedostatočná informovanosť o povinnostiach, ktoré musí podnikateľ plniť*. Zvlášť v prípade malých podnikov je nevyhnutné, aby mali prístup k transparentným informáciám o svojich povinnostiach a spôsobe ich plnenia, a pri ich prvom porušení (predovšetkým pri nezávažných porušeníach nefinančného charakteru) uskutočniť napomenutie a stanoviť lehotu na odstránenie nedostatkov bez udelenia sankcie. Navrhovaným riešením je informačný systém, ktorý na základe vstupných charakteristík o podniku (predmet podnikania, zamestnávanie zamestnancov, zriadená prevádzka, výška obratu a pod.) dokáže vygenerovať zoznam povinností, ktoré má podnik spĺňať, a ktorý by tak výrazným spôsobom zlepšil informovanosť podnikov a zredukoval počet porušení zákona z nevedomosti.

K nevedomému porušovaniu zákonných povinností prispieva i *často sa meniaci legislatíva*, ktorá je neprehľadná a príliš komplikovaná. 495 právnych predpisov, ktoré sa v súčasnosti týkajú podnikania na Slovensku je príliš veľa na to, aby mal o nich jeden podnikateľ prehľad. V tejto oblasti navrhujeme uzákoniť, aby zákony boli prijímané dostatočne včas pred nadobudnutím účinnosti, a aby účinnosť zmien v legislatíve bola stanovená na dva fixne určené dátumy (1. január, 1 jún). Uvedené opatrenie by skvalitnilo, sprehľadnilo a zjednodušilo proces implementácie zmien do praxe. Podnikatelia by tak mali dostatok času na implementáciu nových pravidiel a v danom termíne by viac sledovali informácie o zmenách zákonov, čím by sa predišlo nevedomému porušovaniu zákonov a zbytočným sankciám. Zároveň je nevyhnutné, aby bol dôsledne dodržiavaný postup záväznej metodiky pre hodnotenie vplyvov prijímanej legislatívy na podnikateľské prostredie a v čo najväčšej miere tak zabrániť opätovnej novelizácii nedávno prijatých zákonov.

Najdôležitejším záverom z nášho prieskumu je skutočnosť, že *podnikatelia sú o existujúcich formách podpory informovaní nedostatočne* a ak o niektorej forme podpory aj vedia, stretávajú sa s netransparentnosťou a náročnosťou podmienok, ktoré je potrebné splniť pre získanie pomoci. Vzhľadom na to, že pre až 75,85 % respondentov je internet hlavným zdrojom informácií o existujúcej podpore, odporúčame, aby práve prostredníctvom neho boli dostupné aktuálne a prehľadné informácie o štátnej pomoci, čo zároveň zníži náklady na tlač informačných brožúr a letákov. Tiež navrhujeme, aby existovala jedna komplexná internetová stránka (jej úlohu by mohla spĺňať stránka www.msponline.sk), na ktorej by podnikatelia mali prístup ku všetkým potrebným informáciám na jednom mieste. Išlo by o rozšírenie súčasných informácií, ktoré už internetová stránka ponúka (pozitívom je napr. služba, prostredníctvom ktorej záujemca dostáva aktuality z vyžadanej oblasti pravidelne na svoju e-mailovú adresu). Internetová stránka by mala ponúkať prehľad aktuálnych informácií od všetkých relevantných štátnych inštitúcií a agentúr na jednom mieste a zároveň by mala slúžiť ako sprostredkovateľ potrebných kontaktov v závislosti od informácií, ktoré podnikateľ hľadá. Tiež by malo byť garantované, že na položenú otázku dostane odpoveď do 7 dní.

V oblasti samotného poskytovania podpory podnikania medzi najdôležitejšie návrhy patrí *zvýšenie podielu nástrojov návratnej podpory vo forme nízko úročených pôžičiek, bankových záruk a rizikového kapitálu*. Návratné finančné zdroje nútia podnikateľov k efektívnejšiemu vynakladaniu finančných prostriedkov a k orientácii na dlhodobú návratnosť investovaných zdrojov. Zároveň nezaťažujú podniky nadmernou a v niektorých prípadoch až neúmerou byrokraciou, ktorá je spojená s čerpaním nenávratných foriem finančnej podpory. Veľkým prínosom pre malé podniky by bolo obnovenie Mikropôžičkového programu založeného na poskytovaní pôžičiek s výhodnou úrokovou sadzbou do výšky 50 tis. eur prostredníctvom regionálnych zastúpení NARMSP, ktorý bol pozastavený v roku 2010. Uvedený nástroj bol často využívaný a podnikatelia zúčastnení i v našom prieskume poukázali na jeho potrebu a absenciu v súčasnej systéme štátnej pomoci. Doplniť, resp. nahradiť by ho mohli pôžičky poskytované Slovenským záručným a rozvojovým fondom, s.r.o. v rámci iniciatívy JEREMIE, ktoré by sa mali začať poskytovať už tento rok.

Problémom zle nastaveného systému regionálnej podpory MSP je veľký počet regionálnych centier NARMSP, ktorých intenzita poskytovaných služieb je však veľmi rozdielna, a tiež početné zastúpenie regionálnych rozvojových agentúr, ktorých aktivita v podpore MSP je podľa nášho názoru nedostatočná. Tiež chýba celkové informačné prepojenie inštitucionálnej podpory MSP a zlepšenie informovanosti a kompetentnosti kontaktných pracovníkov v týchto subjektoch. V oblasti zefektívnenia inštitucionálneho zabezpečenia podpory pre MSP odporúčame *zjednotiť regionálne rozvojové agentúry (v pôsobnosti Ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR), regionálne poradenské a informačné centrá a centrá prvého kontaktu (Ministerstvo hospodárstva SR)*. Vzhľadom na to, že tak regionálne rozvojové agentúry ako aj regionálne poradenské a informačné centrá sa orientujú na podporu a rozvoj podnikania v danom regióne, ich spojenie v rámci jednej agentúry (jedného centra) by skvalitnilo poskytované služby a zároveň by viedlo k optimalizácii nákladov na ich prevádzku. Ušetrené zdroje by pokryli zriadenie regionálnych agentúr v tých okresoch, v ktorých absentujú. Naším návrhom je, aby v každom okrese (s výnimkou niektorých okresov v Bratislave a Košiciach) fungovala regionálna agentúra ako podpora služieb jednotných kontaktných miest. Zároveň považujeme za veľmi dôležité *informačné prepojenie jednotných kontaktných miest zriadených na živnostenských úradoch s vytvorenými regionálnymi agentúrami*. Vzhľadom na to, že jednotné kontaktné miesta slúžia na vybavenie všetkých potrebných administratívnych náležitostí pri založení podniku, je nevyhnutné, aby mali začínajúci podnikatelia prístup k základným službám a informáciám týkajúcim sa ich podnikania, a preto by mal byť každý z nich informovaný o existencii a službách regionálnych agentúr.

Dalším návrhom zefektívnenia činnosti inštitúcií zriadených na podporu MSP je *spolupráca Slovenskej agentúry pre rozvoj investícií a obchodu a siete Enterprise Europe Network*. Obidve inštitúcie sa zaoberajú poskytovaním informácií o zahraničných teritóriách, vedením databáz dopytov a ponúk zameraných na medzinárodnú spoluprácu a zjednotenie týchto služieb by umožnilo

komplexnejší prístup ku kvalitnejším informáciám a tiež kontaktom na zahraničných obchodných partnerov.

5 Záver

Malé a stredné podniky majú pre ekonomický rast, zamestnanosť a konkurencieschopnosť každej krajiny nenahraditeľný prínos, ale vzhľadom na svoju veľkosť sú citlivé na zmeny vonkajšieho prostredia a ich produktivitu narúša existencia prekážok v podnikaní. V podmienkach fungovania trhového mechanizmu je správne, keď sa trh dokáže v čo najväčšej miere regulovať sám, bez zásahov štátu. Z dôvodu, že malé a stredné podniky nie sú schopné udržať si kontrolu nad trhmi, na ktorých pôsobia, podstupujú vyššie podnikateľské riziko a disponujú nedostatočným kapitálom, je opodstatnená potreba ich aktívnej, uvaženej a efektívnej podpory, zvlášť v špecifických oblastiach, akými sú poľnohospodárstvo, veda a výskum, rozbeh podnikania a zamestnávanie prvého zamestnanca.

6 Literatúra

- [1] BANNOCK, G. *The Economics and Management of Small Business*. London: Routledge Taylor and Francis Group. 2005. ISBN 0-415-33666-X.
- [2] BENNETT, R. SME policy support in Britain since the 1990s: what have we learnt? In *Environment and Planning C: Government and Policy*. 2008. Vol. 26, p. 375-397. ISSN: 0263-774X.
- [3] Európska komisia. A "Small Business Act" for Europe. [online]. Brussels: 2008, 21 p. [cit. 2012.03.30.] Dostupné na internete:
[4] <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0394:FIN:en:PDF>>
- [5] Európska komisia. SME's Access to Finance: Survey 2011. Analytical Report. [online]. 2011, 136 p. [cit. 2012.06.05.] Dostupné na internete:
[6] <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/finance/files/2011_safe_analytical_report_en.pdf>
- [7] EUROSTAT. European Business. Facts and Figures. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. 557 p. ISBN 978-92-79-12407-5
- [8] MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. *Správa o poskytnutej štátnej pomoci v Slovenskej republike za rok 2010*. [online]. Bratislava, 2011. 39 s. [cit. 2012.06.05.] Dostupné na internete:
[9] <http://www.finance.gov.sk/Components/CategoryDocuments/s_LoadDocument.aspx?categoryId=7944&documentId=6320>
- [10] Nariadenie Komisie (ES) č. 70/2001 z 12. januára 2001 o uplatňovaní článkov 87 a 88 Zmluvy ES na štátnu pomoc malým a stredným podnikom, Ú.v. ES L 10, s. 33-42. [online]. [cit. 2011.10.05.] Dostupné na internete:
[11] <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R0070:SK:HTML>>
- [12] ŠÚBERTOVÁ, E. *Malé a stredné podnikanie v SR po vstupe do EÚ*. 1.vyd. Bratislava: Kartprint, 2005. 83 s. ISBN 80-88870-49-6.
- [13] VOJÍK, V. *Podnikání malých a středních podniků na jednotném trhu EU*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. 264 s. ISBN 978-80-7357-467-3.
- [14] WAGNER, J. – STERNBERG, R. Start-up activities, individual characteristics, and the regional milieu: Lessons for entrepreneurship support policies from German micro data. In: *The Annals of Regional Science*. Germany, Springer Verlag. 2004. DOI: 10.1007/s00168-004-0193-x.

Podakovanie

Tento príspevok vznikol s podporou firmy R-DAS, s.r.o. v rámci spolupráce na riešení vedecko-výskumných úloh.